

niet levend meer, zodat daar geen paal-namen opduiken onder de heulbankbenamingen. Er moet dus nogal wat tijd verlopen zijn tussen het eerste bekend worden van het paalmes in de Meierij en het doorvoeren van de splitsing snijpaal-heulpaal tot snijpaard en heulblok. Zo wordt begrijpelijk, dat in een bepaalde periode, enige tijd na die van kaart I, naast elkaar gebruikt werden de namen *paalmes* en *blok* of *heulblok*.

Het woord *heulmes*, dat misschien ook al eerder in het middengebied gebruikt werd voor een uithollend mes, maakte nu in de zuidoostelijke hoek van ons land een grote verbreiding mee. Het zal in de periode van kaart I al bezig zijn geweest de vóór het paalmes oprukkende slagorde van *ruimmessen* in het dal van de IJssel te doorbreken, waarbij het zelf werd voorbeschikt voor de expansieweg naar het noorden toe, terwijl *ruimmes* in Twente zou achterblijven (vgl. krt. 6).

Een enkele opmerking over het lot van de dissel. Toen dit werktuig door het paalmes werd achterhaald, had het zijn levenskracht verloren, omdat het overbodig was geworden. Daarom heeft de zuidoostelijke stroming, die het paalmes meebracht, de oude disselexpansie onaan-geroerd gelaten.

Wij verplaatsen ons nog eens een duchtig eind in de geschiedenis tot we stilstaan op het tijdstip dat kaart II vastlegt. Deze kaart is van dezelfde aard als de vorige; hij geeft een aantal isopragmen die achtereenvolgens op overeenkomstige wijze over ons land zijn heen-geschoven, evenwel zonder tot heden hetzelfde eindpunt te bereiken. Ik stel mij voor, dat we ons hier bevinden in de eerste helft van de 17e eeuw, maar ik kan daar weinig argumenten voor verschaffen. Als het juist is, dat de klomperij in het Land van Waas in die periode aan haar bloei begon³¹⁾, kan dit verschijnsel veroorzaakt zijn door de eindelijk weer van het oosten daar doordringende vernieuwing en verlevendiging, die op de oude ondergrond snel wortel kon schieten. We zien op de kaart het paalmes (in het kielzog van het woord *heulmes*) voortgedrongen tot in het Groningerland; achtergrond van de lus is het gebied met de naam *klompenblok* op de krt. heulbank. Al tamelijk snel zal de heulbank gevolgd zijn, nog altijd onder de naam *blok* of *klompenblok*, die inmiddels in het zuiden verlaten werd voor *heulbank*; de betreffende lijn op krt. II is deels geïnspireerd door het *heulbank*-gebied van krt. 22. Ik stel mij voor, dat de heulbank in het noorden

³¹⁾ Pr. Janssens C.S.S.R., *In en rond een Wase Blokstal*, Volkskunde, Driemaandelijks Tijdschrift enz. 53e jrg., Nieuwe Reeks 11e jrg., pag. 218.